



Mmekorita Azumahia Nke Nigeria Ghana Na Ihe O Putara Na Akụ Na Ụba Nigeria

Diala Edwin Lionel^{1*}, Alvan Ikoku², Chiko Onyegiri³, Eze Cyprian Chidozie⁴

¹Department of Languages and Humanities, School of General Studies

²Federal University of Education Owerri

³Centre for Igbo Studies, University of Nigeria Nsukka

⁴Department of Nigerian Languages, Lagos State University of Education

Corresponding Author: Diala Edwin Lionel diala04@gmail.com

ARTICLE INFO

Keywords : Mmekorita azumahia Nigeria na Ghana, Ahia mba uwa, Onitsha ahia

Received : 21 December

Revised : 23 January

Accepted: 23 February

©2025 Lionel, Ikoku, Onyegiri, Chidozei: This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Atribusi 4.0 Internasional.



ABSTRACT

Ihe omumu a nyochara mmekorita azumahia nke Nigeria na Ghana na ihe o putara na mmepe akụ na ụba Nigeria n'etiti 2010-2018. Nchọcha a gbadoro ukwu n'ebumnobi abuo bu isi bu inyocha udi mmekorita azumahia di n'etiti Nigeria na Ghana, wee mata ihe o putara n'ihe gbasara azumahia Naijiria na Ghana na mmepe akụ na ụba Naijiria. Iji leba anya n'ebumnobi omumu ihe ahụ, a tulere akwukwo ndi bu isi: echiche nke ahia na azumaahia mba uwa, echiche na-emegiderita onwe ya na azumaahia mba uwa, odidi mmekorita azumahia n'etiti Nigeria na Ghana na ihe metutara mmekorita azumahia nke Nigeria na Ghana na mmepe akụ na ụba Nigeria ka a tulere n'oge omumu ihe a, omumu ahụ dabere na tiori nke mgbagwoju anya mmekorita di ka usoro iwu ya jiri nyochaa njiko nke mba. Nchọcha a nakweere atumatu nleba anya nkowa na onu ogugu nke omumu ihe ahụ gunyere ndi na-azu ahia si Nigeria na Ghana, ndi nwoke na-ebubata ihe na ndi inyom na-ebubata n'ahia isi Onitsha, yana ndi isi oru nke Federal Ministry of Trade and Investment. A na-ahazi data eweputara maka omumu ihe ahụ, tinye koodu na nyocha site na jiri ngwaoru nkowa nkowa dika ugboro na pasenti. Ihe nchoputa sitere na nchọcha a gosiputara na enwere ezigbo mmekorita di n'etiti ahia Naijiria na Ghana. Okwa di elu nke Naijiria bu isi iyi isi obodo Ghana. Ghana bu obodo di mkpa maka mpaghara ahụ, tis azumaahia di mkpa karisja, n'etiti. N'ihia ya, e kwubiri na goomenti Naijiria kwesiri iguzobe otu na-ahụ maka ihazi oru azumahia nke ndi Ghana na Nigeria. Nke a bu n'ihia na ndi na-azu ahia Ghana no ihe foro nke nta ka o buru ebe niile na mba ahụ mana ozi gbasara oru azumaahia ha kewapuru. Dabere na nchoputa nke omumu a, a turu aro ka e guzobe otu ndi oru aka na-ahụ maka oru nyocha na nyocha nkwekorita, nkwekorita, memoranda wdg

INTRODUCTION

N'ime iri afọ gara aga, Mmekọrịta akụ na ụba mba ụwa (IER) ewepụtala mmekọrịta n'etiti ndị steeti na ndị na-abughị steeti na mpaghara akụ na ụba ụwa. A na-eji azụmahia, enyemaka na itinye ego mara mmekọrịta ndị a. Ihe kacha mkpa n'etiti mmekọrịta ndị a metụtara azụmahia mba ofesi. Azụmahia mba ofesi bụ usoro mgbanwe ngwaahia na ọrụ n'etiti mba dị iche iche. Okwesiri iburu n'uche na ahia mba ofesi na-enyere mba di iche iche aka ichoputa ngwa ahia ndi ha nwere ike ibuputa nke oma na nke oma. Azụmahia na-emekwa ka mba nwee ike iri ihe kariri ihe ọ ga-emepụta ma ọ bụrụ na ọ dabere naanị n'ihe onwunwe nke ya. Ọzọ, ahia na-ebuwanye ahia ahia nke ngwaahia nke otu akụ na ụba. Azụmahia egosila na ọ bụ isi ihe na-akpata mmekọrịta akụ na ụba n'etiti mba di iche iche.

N'akụkọ ihe mere eme, ahia mba ofesi bụ akụkụ di mkpa nke akụ na ụba oge ochie; ọ nwetara ihe ọhụrụ mgbe ihe di ka 7500 AD. Obodo Europe guzobere alaeze ukwu na ógbè, azụmahia ghorọ ogwe aka nke amuma goomentị. A natule akụ na ụba obodo n'ihe gbasara ngwa ahia o nwere, karisja ọla edo na ọla ndi di oké onu ahia. Ebumnobi nke alaeze ukwu ọ bula n'oge ahụ bụ inweta akụ na ụba di ka o kwere mee iji nweta obere mmefu di ka o kwere mee. Agbanyeghi, ndi isi obodo choputara na site n'ikwalite azumaahia mba ofesi, ha nwere ike ibawanye akụ na ụba, yana ike nke mba ha. Ya mere, Naijiria di ka obodo ọ bula ọzọ ahula nnukwu mmuba n'ahia ahia ya yana itinye ego na mba di iche iche nke ụwa. Mmekọrịta ya kwusiri n'etiti ndi isi mba ụwa di ka China, USA, Great Britain, France, wdg Nigeria na-etinyekwa aka na mmekọrịta azumahia na mba Africa di ka South Africa, Morocco, Ghana wdg mpaghara azumahia na mmekọrịta ha na-ahụ na Education, Agriculture, Military, Music, Tourism yana mmepe ego mmadu. N'iburu n'uche n'okwu a, a choputala na Nigeria na Ghana nwere mmekọrịta enyi di ka ndi isi egwuregwu na ndi na-eme ihe nkiri na mpaghara odida anyanwu Africa. Mba abuo a na-ekerita ihe ndi bu isi di ka omenala, ukpuru, ohu maka mpaghara nke jikotara mba abuo ahụ di ka ndi mmeko ahia. Mba abuo a di ka ndi mmeko ahia. Mba abuo a na-eme nke oma n'uzo akụ na ụba na ihe iga nke oma ha nwere ike isi na ọ bụ Economic Community of West African States (ECOWAS). N'ihia atumatu ya etinyere iji gbochie na nyochaa ndi otu ngafe na mpaghara mpaghara di ka usoro ntaramahuhu na-emetuta ma ọ di mkpa.

Nkwuputa Nke Nsogbu

Mmekọrịta azumahia di n'etiti Nigeria na Ghana ghorọ obodo mbu nweere onwe ya na mpaghara ahụ na 1957. N'ogwugwu 70s otutu ndi Ghana kwagara Nigeria di ka Economic Migrants. Mmekọrịta ahụ na Ghana biara di njo n'ihia ihe di iche iche a chupuru ndi Naijiria n'etiti ndi ọzọ kwabatara na Ghana ebe ha mejuputara pasenti di ukwu nke ndi Ghana na-enweghi akwukwo ma ghara irube isi n'iwu mbata na opupu nke Ghana. N'afọ 1983, ndi Naijiria megwara ma chupu ihe ruru otu nde ndi Ghana na ndi ọzọ kwabatara n'Africa mgbe Ghana chere oke ukọ mmiri ozuzo na nsogbu akụ na ụba ihu. Nke a kpalitere mmekọrịta azumahia na akunba n'etiti mba abuo ahụ. N'April 1988, e hiwere komitii na-aruko ọrụ onu n'etiti Ghana na Nigeria. Mwegha ochichi n'ejighi ọbara n'onwa Ogost ebutela Major General Ibrahim Babaginda n'ochichi na Nigeria, na Rawlings bu onye ndu Ghana n'oge ahụ. Jiri ohere mgbanwe nke

nchikwa gaa nleta gọọmentị. Ndi isi abuo a tulere otutu okwu gbasara udo na oganiru n'ime South Africa, azumahia mba abuo na mgbanwe ochichi onye kwuo uche na mba abuo ahụ. Na mbido Jenwarị 1989, Babaginda zaghachiri ya na nleta gọọmentị Ghana, nke National Defence Council (PNDC) toro di ka mmiri mmiri na mmekorita Ghana na Nigeria.

LITERATURE RIVIEW

Site na 1993, Ghana na Nigeria gara n'ihu na-atule gbasara azumahia, aku na uba, ndoro ndoro ochichi, na nchekwa nke metutara mba abuo ahụ na West Africa n'ozuzu ya. N'agbata mbido Ogostu 1994 mgbe Rawlings ghorọ onyeisi oche ECOWAS na njedebe nke Oktoba na-esote, ndi mbu Ghana gara Nigeria ugboro ato iji mesie ike na mkpa o di ikwalite ahia na mmepe aku na uba n'etiti mba abuo ahụ. Ya mere Naijiria na Ghana na-ere ahia kemgbe otutu afọ n'agbanyeghi otutu ihe o putara. Naijiria na Ghana nyekwara aka n'ego ya n'ikwalite ECOWAS mana o di nwute na ha bu ndi na-emebi iwu azumahia ECOWAS, Kolapo (2012:23) N'uzo na-akpali mmasi, Ghana nwere ulo oru iri anọ na-arụ oru na Nigeria ebe Naijiria nwekwara ulo oru 40 nwere nnukwu ego ndi a ma ama bu ndi na-eme ezigbo mmetuta na aku na uba Ghana; naani nke a kwesiri imeputa nghota yana inye ohere gburugburu ebe enweghi nsogbu n'etiti mba abuo ahụ na-atule odimma aku na uba ha di iche iche. (Olumide, 2013:23).

Agbanyeghi, na 2012, enwere esemokwu aku na uba gbasara iwu e chere na o ga-emebi ndi Naijiria na-azu ahia na Ghana. Ndi Ghana nwekwara mkpesa maka otu ngwaahia gọọmentị Naijiria juru ibupu ya na Naijiria. N'oge na-adibeghi anya, a dotara uche na amuma aku na uba Ghana ebe atumatu ha nwe na njikwa di iche na nkwekorita azumahia efu ECOWAS. Nkwali itinye ego na Ghana chorọ \$300,000 maka azumaahia dabere na Ghana yana atumatu ndi na-etinye ego na Nigeria na-eleghara amuma ECOWAS Trade liberalization. Ufodu ndi na-enyocha aku na uba kwenyere na amuma a tinyere ihe iyi egwu nye ndi otu ECOWAS si otu a na-amachibido ikwaga ngwa ahia na izu ahia n'efu n'ime mpaghara ahụ. N'aka nke ozọ Naijiria n'oge ochichi President Jonathan na 2011 edeputaghi mmachibido iwu nke ochichi Obasanjo tinyere na ihe 96 Ghana na 2007. N'akuko ozọ, otu Ghana Union of dealer Association (GUTA) na-emechi ulo ahia ndi Nigeria nwere na ndi oru Ghana wee ruo na-emechi ihe foro nke nta ka o buru ulo oru 70 nke Nigeria na November 11, 2019. Onye isi ala nke otu Nigerian Union of Traders na Ghana (NUTAG), turu aro ka ndi otu ahụ mechie ulo ahia ha ka ha ghara ibibi azumahia na ngwongwo ha. Ndi uweojii na ndi oru Naijiria na Ghana gbochiri esemokwu n'etiti ndi otu GUTA NA NUTAG. (TRT World, 2019). Akuko ahụ di n'elu gosikwara na "Naijiria emebiela ECOWAS Protocol ma o buru na o di obuna ihe di otu ahụ, ihe ijuanya na ulo oru na-ahụ maka mba ofesi emebeghi okwu a, o dighi onye na-ekwu maka okwu a na onwa abuo ka a na-ekpochi ngwa ahia Ghana na Nigeria. Ihe a gọọmentị Naijiria mere na-emebi ECOWAS Treaty na ndi ozọ na-enweghi onwe ha. Oke ala Naijiria na-ekwu na ha enwetala nnukwu mfu aku na uba kemgbe gọọmentị Naijiria kwagara imechi ya kpamkpam bu oke ala maka mbubata na mbupu ruo mgbe "ufodu onodu mba ndi ahụ na-ezute n'ihe gbasara mbughari ngwa ahia ma ugbu a o di ka ugbo oloko ahụ na-aga ila n'iyi n'ihia na enwere ndi ugbu a na-ewere

okwu n'aka ha n'agbanyeghi mmechi mmanu na-adibeghi anya site n'aka goomentu Nigeria, ijeri 5 na-ekpughere na Nigeria. Mbupu mmanu crude guzoro na # 32.02 ijeri na Q3 2019 naani. Site na nke a, Ghana webatara 17.18% nke mkpokota mbupu Najiria na onwa ato. Akuko azumahia mba ofesi a na-egosi na Ghana na-enweta ebe mbupu Nigeria na nke mbu na nkeji nke ato nke 2019 (onye oru, 2020). N'ighota onodu aku na uba na ndoro ndoro ochichi nke Nigeria na Ghana na primacy ha n'igba mbo maka njiko aku na uba na mpaghara odida anyanwu Afrika, nchocha a bu nyocha di oke mkpa nke Mmekorita Azumahia Nigeria na Ghana na mmetuta na mmepe aku na uba Nigeria n'etiti Nigeria na Ghana, ihe mgbochi na izu ahia na-adighi mma n'etiti ha na ihe o putara na mmepe aku na uba Nigeria.

Ajuju nyocha

Iji Nweta Ebumnobi Nke Omumu Ihe A, Ewelitere Ajuju Nyocha Ndi A Iji Duzie Nyocha:

1. Mmekorita azumahia Najiria na Ghana o di n'etiti obodo abuo a?
2. Mmekorita azumahia di n'etiti Najiria na Ghana mere ka mmepe aku na uba Nigeria dikwuo elu?

Nlebanye anya akwukwo agumagu

Echiche nke ahia na ahia mba ofesi

Na azumahia na izu ahia, "ahia" na-ezo aka na mmekorita di n'etiti ndi na-emeputa ihe na ndi na-ere ahia. Nkwalite azumahia na-ezo aka na oru ahia nke a na-eme n'ahia n'etiti ndi mmeko abuo a. Mmekorita azumahia bu usoro izu ahia nke ezubere iji mubaa ngwaahia na ulo ahia ndi na-ere ahia dabere na onu ahia puru iche, ihe ngosi ngosi, ihe ngosi, ego agbakwunyere uru, enweghi onyinye, na ndi ozu. (Gummaraju & kishor, 2006).

METHODOLOGY

N'otu aka ahu, usoro azumahia na-ezo aka na onwego nke ngwaahia nke otu obodo na-agbanwe maka ngwaahia nke mba ozu. O bu ihe atu nke ikike izuru mbupu nke mba n'ihe gbasara mbubata ya, a na-egosiputakwa ya di ka njiko di n'etiti onu ahia mbupu na onu ahia mbubata nke ngwa ahia ya. Mgbe onu ahia mbupu nke mba na-arị elu kariya onu ahia mbubata ya, a na-ekwu na usoro azumahia ya na-akawanye mma. Otu obodo na-erite uru site na ahia n'ihi na o nwere ike ibubata mbubata buru ibu maka mgbanwe maka oke mbupu. N'aka nke ozu, mgbe onu ahia mbubata ya na-arị elu kariya onu ahia mbupu, a na-ekwu na usoro azumahia ya na-akawanye njo. Uru obodo a na-enweta site na ahia ma na-ebelata n'ihi na o nwere ike inwe obere mbubata n'ahia maka mgbanwe nke mbupu kariya ka o di na mbu. Mana ahia mba uwa na-ezo aka na mgbanwe ngwaahia na oru, isi obodo n'etiti mba di iche iche gburugburu uwa. O na-anochi anya oke oke nke nnukwu ngwaahia ulo (GDP). Di ka o di ka azumahia mba uwa nke malitere na 1400s, mkpa aku na uba, mmekorita oha na eze na ndoro ndoro ochichi na-arịwanye elu na nari afu ndi na-adibeghi anya. Ebe o bu na o dighi mba di n'uwu nwere ike imeputa ihe niile o choru, ya mere, mkpa o di itinye aka na azumahia mba uwa na ndi ozu iji gboo mkpa umu mmadu nke ndi ha. Iji buru mba na-emeputa ngwaahia na oru, a choru nnukwu ihe onwunwe. Mba niile nke uwa nwere oke ego yana n'ihi nke a na-emeputa ihe. O ga-esi na mba ndi ozu zuta ihe o na-enweghi ike imeputa ma o bu meputa ihe na-erughi ihe o choru. N'otu

aka ahụ, ọ na-eresị mba ndị ọzọ ngwa ahịa nke o nwere n'ụba. Dịka ọmụmaatụ, Nigeria dịka obodo na-azụta na china France, wdg ma na-erekwa ụdị ngwaahịa na ọrụ dị iche iche nye obodo ndị a. N'ozuzu, ọ dighị mba na-ahapụ n'ọnọdụ nke inwe afọ ojuru. Ọ ga-adabere na mba ndị ọzọ maka mbubata ngwaahịa, nke na-adighị na ya ma na-achọsi ike n'èzí. Azụmahịa mba ụwa bụ azụmaahịa dị n'ofe oke ma ọ bụ mpaghara mba ụwa. Ọ bụ azụmahịa n'etiti mba abụọ ma ọ bụ karia. Azụmahịa mba ụwa gunyere mba dị iche iche nke iwu, iwu na ụkpụrụ nke mba ndị metụtara ya na-ahazi ọrụ ya. Dị ka Jerkins (2012; 34) si kwuo, o kwuru na azụmahịa mba ụwa bụ ihe mgbagwoju anya. Mana Fedina, (2009; 172), kwuru na mmeputa mmeputa ihe, njem njem ọgbara ọhuru, ijikọ ụwa ọnu na mbupu na-enwe mmetuta dị ukwu na usoro azụmahịa mba ụwa. Mmụba nke azụmahịa mba ụwa dị oke mkpa maka ịga n'ihu nke ijikọ ụwa ọnu. Enweghị ahia mba ụwa na-egosi mmachi nke ngwaahịa na ọrụ emepụtara n'ime oke ala ha. Ferdina gara n'ihu kwuwaputa na azụmahịa mba ụwa bụ isi n'ụkpụrụ ọ bughị dị iche na azụmaahịa ụlọ dika mkpali na omume nke ndị na-etinye aka na azụmaahịa anaghị agbanwe agbanwe n'agbanyeghị ma ahia ọ gafere oke ma ọ bụ na ọ bughị.

Dị ka akwụkwọ akụkọ oge ego (2012), azụmahịa mba ụwa putara mgbanwe nke ngwaahịa na ọrụ n'etiti mba. N'okwu dị mfe, ọ na-egosi mbupu na mbubata ngwaahịa na ọrụ. Nye ha, mbupu putara ire ngwaahịa na ọrụ na mba ahụ, ebe mbubata putara ngwa ahịa na ọrụ na-abanye na mba ahụ. Nke a putara na ahia mba ụwa na-akwado akụ na ụba ụwa ebe ọnu ahia ma ọ bụ ọchịchọ na ọkọnọ na-emetuta ihe omume ụwa. Otu ihe atụ bụ mgbe Gọmentị Naijiria machibidoro ngwa ahịa si Ghana na n'ihe gbasara ya, Ghana na-emekwa atumatu na-eme ka o siere azụmahịa Naijiria ike iru ọrụ na obodo ha. Nke a metụtara mmekọrịta azụmahịa nke mba abụọ ahụ nke ọma. Ọzọkwa iri elu na-eri nke ọrụ na mbupu mba dị ka China nwere ike ịputa na ịkwusiri ikwu ụgwọ karia maka ngwa ahịa ndị China na US Ihe kacha pụta ihè na ahia mba ụwa na-adikarị ọnu karia ahia ụlọ. Nke a bụ n'ihi na ịgafe ngwongwo na inweta ikike na ọkèala na-adọta ndị ọzọ furu efu dị ka tarifu, ọnu ahia oge n'ihi igbu oge na-adighị mkpa na oke nke a na-ejikọta ya na esemokwu obodo dị ka asusu, omenala, yana usoro iwu. Ọrụ azụmahịa mba ofesi na mmepe akụ na ụba mba ọ bula enweghị ike ikwubiga ya ọkè. Ndị ọkachamara n'ihe gbasara akụ na ụba oge gboo na ndị na-abughị nke oge gboo kwadoro azụmahịa mba ụwa na mmepe obodo nke na ha weere ya dị ka injin na-eto eto. N'okwu a, azụmahịa mba ụwa nwere nnukwu mkpa maka mba ndị na-emepe emepe dị ka Nigeria na Ghana kpomkwem. Azụmahịa mba ụwa na-enye mkpali izulite ihe ọmuma na ahụmịhe nke na-eme ka mmepe nwee ike, yana ụzọ e si eme ya. Herberter (2013:233), na-ekwu na nkwebi okwu n'ozuzu ya bụ na azụmahịa mba ụwa enyela nnukwu aka na mmepe nke mba ndị na-emepe emepe na nari afọ nke 19 na nke 20 na enwere ike ịtụ anya na ọ ga-enye aka n'otu aka ahụ n'odiniihu yana nnukwu azụmahịa efu na obere obere, mmezi akụ na ụba na-enweghị isi, bụ amuma kachasi mma site n'echiche mmepe.

Enwere uru ọ bara mgbe mba pụrụ iche n'icheputa ngwa ahịa ole na ole n'ihi ahia mba ụwa na nkewa ọrụ, ọ na-ebupu ngwa ahịa ndị ahụ nke ndị ọzọ na-aruputa dị ọnu ala karia maka ihe ndị ọzọ nwere ike imeputa na ọnu ala. Ọ na-enweta site na ahia ma na-abawanye na ego mba nke na-ebuli ọkwa mmeputa na

ụbara akụ na ụba. Ya mere, ọkwa dị elu nke mmeputa site na izu ahia na-eme ka ọ kwusi ida ogbenye ma na-akwalite mmepe akụ na ụba. Mba ndi mepere emepe na-egbochi obere ahia ulo ha nke na-anaghi anabata oke mmeputa nke oma. Nke a na-eduga n'inweta obere ego na ntinye ego. Onu ahia ahia ahụ dikwa ntakiri n'ihhi obere ego onye o bu la na-enweta na ikike izuru ihe. Ya mere ahia mba uwa na-agbasawanye ahia ma na-abawanye mkpali itinye ego na nchekwa ego site na oke akụ na-arụ oru nke oma. N'ihe e kwuru n'elu, Wasserman na Haltman(2010:39) na-ekwu na a na-amata azumahia mba uwa na ihe kachasi mkpa nke mmepe akụ na ụba nke mba, n'ụwa nile. Di ka e kwuru na mbu, ahia mba ofesi na-agunye ime (mbubata) na n'ezí (mbupu) njem nke ngwaahia na oru, nke na-ebute mpụ nke mgbanwe mgbanwe mba ozọ. A makwaara ya di ka ahia Etim maka inye, ihazi na imeputa gburugburu ebe obibi ma o bu uto ya n'usoro, abanyela n'otutu nkwekorita azumahia abuo n'etiti na n'etiti mba uwa. Echiche na-asorita mpi na ahia mba uwa

O bu ezie na echiche gbasara azumaahia mba uwa laa azu na 1440s, enwebeghi nkwekorita zuru uwa onu na nhazi o kwesiri inakwere. Echiche ndi a na-emegiderita onwe ha bu ndi gbadoro ukwu na ihe ndi di adi n'ime obodo ndi okà mmuta di iche iche dere na-egosiputakarị enweghi ahaghi nhata na uru a na-enweta site na ahia mba uwa. Otu n'ime echiche azumaahia mbu bu nke a maara di ka mercantilism. Ndi okà mmuta Mercantilist rusiri oru ike iji kwalite idi n'otu mba na ibawanye ike nke obodo. Ha lere akụ na ụba anya di ka onodu ike di mkpa na ichikota udi ola edo na olaocha ma o bu mkpuru ego, onodu di mkpa nke akụ na ụba. Mba ndi na-enweghi ebe a na-egwuputa ola edo ma o bu olaocha, enwetara udi ya site n'inogide na-enwe njuputa nke mbupu na mbubata site na njikwa ochichi siri ike nke azumahia mba ofesi. Mmeghachi omume megide njikwa di otu ahụ mere na France na 1700s. Nke a mere ka e meputa echiche mbu nke izu ahia n'efu site n'aka otu ndi okà ihe omuma akụ na ụba nke a maara di ka physiocrats, bu ndi na-eso uzọ onye akụ na ụba France, Francois Quesnay. Ha luru nkuzi Laissez-faire (French "hapu ihe naani"), na akunuba. Amuma nke ulo anaghi etinye aka na goomentị n'otu n'otu nke ihe gbasara ego ulo oru. Ozizi a na-akwado odimma onwe onye isi obodo, asompi, na mmasi ndi na-azu ahia di ka ihe ndi na-eduga n'oganihu na nnwere onwe kacha mma. O bilitere na njedebe nari afọ nke 18 di ka mmeghachi omume nnwere onwe siri ike na utu isi azumaahia na njikwa ochichi mba nke a maara di ka mercantilism.

N'Ebe Odida Anyanwu Europe n'ime nari afọ nke 18, a kwenyere na usoro akụ na ụba sitere n'okike, nke usoro iwu ma o bu mgbanwe na-emetutaghi, bu nke kachasi mma iji meputa odimma kacha mma maka mmadu nile. Ndi physiocrats bu uzọ meputa tiori nke laissez-faire, nke kwusiri ike na enweghi nnyonye anya na azumahia. Oke physic na-ekwusi ike na mbughari ngwa ahia n'efu dabara na ukpuru nke nnwere onwe okike. O bu ezie na echiche ha nwere obere ndi mmeko nwere ike imeputa ngwaahia ndi ahụ onu ala. Uru atunyere na-abia ma o buru na onye o bu la na-azu ahia nwere onye mmeko T nwere ngwaahia nke ga-eweta onu ahia di mma na mba ozọ kari ka o ga-adi n'ulo. O buru na mba nke o bu la puru iche n'ikwaputa ngwa ahia bu ndi o puru iji tunyere ya, a na-aruputa otutu ihe, akụ na ụba nke ma mba ndi na-azu ihe na ndi na-ere ere na-abawanye. O bu ezie na Smith na-aru uka na mba o bu la ga-abu okachamara na

mmeputa na ngwaahia ndi o nwere uru zuru oke, ya bu, o nwere ike imeputa onu ala kariya nke o bu na n'ime ndi mmeko ahia ya, Ricardo kwuru na ufodu enweghi uru zuru oke na mmeputa nke ngwa ahia o bu. Otú o di, obuna mba ndi a nwere ike irite uru site n'ahia n'efu ma o buru na ha etinye uche n'imeputa ngwa ahia ndi ha nwere obere nsogbu. Nke a na-eme ka mba ahụ nwee ike izu ahia ngwa ahia kachasi mfe imeputa. Mgbe mba di iche iche na-eme ukpuru nke uru atunyere, a na-emeputa otutu ngwaahia n'etiti mba ndi na-azu ahia, aku na uba nke mba abuo ahụ na-abawanye. Ukpuru nke uru ntunyere na-etolite usoro ihe omimi nke arumuka maka izu ahia n'efu. Ricardo chere na mba niile ga-eso nweta uru ha nwetara n'ahia efu. Onye oka ihe omuma na onye na-ahu maka aku na uba Britain, John Stuart Mill mesiri gosiputa na uru di otu ahụ na-adabere n'ike nke nkwohachi azu maka mbubata na mbupu, ka uru o na-enweta site na ahia efu. Uru a ga-egosiputa na mmuba n'usoro azumahia nke mba uwa yana n'ikoba maka odiche di na uru atunyere (Obi & Chike, 2008: 13-14).

Nkwalite ahia: Mmekorita ahia Naijiria na Ghana

Na Marketing na azumahia, a na-ahu ahia di ka azumahia azumahia nke gunyere ire na izuru ihe oma, Oru ma o bu mgbasa ozi ozi nke ezubere iche maka ndi na-ere ahia na ndi na-ere ahia ahia bu usoro izu ahia nke na-acho iba uba maka ngwaahia na ulo ahia na-ere ahia dabere na onuahia puru iche, ihe ngosi ngosi, ihe ngosi, ego agbakwunyere uru, enweghi onyinye onyinye na ihe ndi ozo (Gummaraju & Kishore: 82006). Nkwalite azumaahia na-abia na otutu uru azumaahia. Ulo ahia ndi na-ere ahia nwere ike ibu mpaghara asompi di oke egwu, nkwalite azumaahia nwere ike ibu gburugburu asompi di oke egwu, nkwalite azumaahia nwere ike inyere ulo oru aka imata ngwaahia ha na asompi ahụ. Ulo oru nwekwara ike imalite izu ahia

Nkwalite iji kpughee ngwaahia ha na mmata akara n'etiti ndi na-azu ahia. O ga-adi mma imara na nkwalite azumaahia nwere ike ibawanye onwego oriri ngwaahia, yana ichoputa nkezi onuogu ngwaahia nke ndi ahia na-eji n'ime oge akowaputara. Ka o di ugbo a, nkwalite azumaahia di ire nwere ike ibawanye ntinye n'ahia ahia ngwaahia, ma o bu mkpokota ire ngwaahia na nkwalite asompi otu. Otutu ulo oru na-eji nkwalite azumaahia (s) na ndi na-ere ahia. Enwere ike itinye nkwalite azumaahia ikpezu iji webata mmalite ngwaahia ohuru n'ime ulo ahia ndi na-ere ahia. (Jetta & Kurt, 2011:123).

Isi okwu na nkwalite ahia; Achoputara na 2014 na ihe na-erughi 30 nke nkwalite azumahia na ulo oru ngwongwo ndi ahia na-erite uru (Henry, 2014:33). Otutu okwu na-akpata enweghi uru di otu ahụ. Isi okwu metutara mmetuta nwere ike na ndi na-emeputa obere micro na ochicho nke idabere n'otutu ahia n'ikwalite ahia na ahia ndi ozo. Enweghi ike iku ihe nkwalite dabere na nchikota; Ekwesiri inyocha nrubama azumaahia odinala maka ime ohuru ma o bu nkwalite mgbe niile na nkwalite azumaahia. O buru na ulo oru anaghi eji usoro na usoro na-atule arumoru nkwalite azumaahia, mmegbu nkwalite azumahia n'odinihu nwere ike idi ire kariya ma o buru na emebere ha site na iji ozi nyocha gara aga. Enweghi ozi oge na nke ziri ezi.

N'ikwalite azumahia, a na-emekari mkpebi ngwa ngwa ma dabere na data sub-par. Ka o di ugbo a, ndi oru salas na ndi na-ere ahia bu ozi nkwalite gbara ya gburugburu, ajuju gbasara nkwa azumaahia yana iku amuma ngwaahia nwere

ike igbochi usoro a. Ichikota data sitere na mpaghara di iche iche ga-eme ka nsogbu ahụ sie ike kari. Kurt Jetta, kwuru na onye na-eme nchoputa na-azu ahia, agbaghawo usoro amuma amuma azumaahia nke ulo oru di ugbo a wee meputa udi usoro ahiri siri ike, nke o na-ekwu na o nwere ike weghara mgbanwe nhazi nke nwere ike idi na ngwaahia ufodu mgbe njikwa maka oge na usoro amuma ndi ozo (Lucas, 2011: 57).

Enweghi Ihe Ngosi Arumoru Dabara Adaba (KPI)

Ihe ngosi arumoru igodo (KPI) gwara ndi na-emeputa ihe na ndi na-ere ahia ka mgbasa ozi azumaahia si aru oru n'ihe metutara ebumnobi eburu uzo kpebie. Enweghi ma o bu enweghi ihe omuma banyere ihe data nkwalite azumahia putara na arumoru di aru nwere ike igbochi usoro dum. Ndi na-emeputa ihe na ndi na-ere ahia agaghị aghota ihe mere nkwalite di ire ma o bu na-adighi aru oru o gwula ma ha ekpebiela isi ihe data iyi tuo na nyochaa.

Otu Na-adighi aru oru na Mgbakwunye Mmeko. Enweghi njikota ma ndi mmeko n'ime ma na mpuga nwere ike igbochi oganihu azumahia. Enwere ike ihu isi ihe di n'ime nhazi nhazi na nke o bu n'ime ihe ndi a; igbasa ozi ego, imeko ihe onu ngalaba na-aru oru nke oma yana usoro imeko ihe onu metrics jikotara onu na ndi mmeko na-ere ahia di mkpa iyi mezuo nkwalite nke oma, kwa, idobe taabu na iwulite mmekorita siri ike na ndi na-ere ahia ka oge na-aga.

Diversification na Ahia asompi; Ndi na-emeputa ihe na ndi na-ere ahia na-aru oru n'ahia di iche iche na-aso mpi. Oru nkwado azumaahia di ugbo a n'otutu mba o bughị naani site n'udi di iche iche n'otutu mba naani site na ulo oru oha na nkeonwe na-anaghị akwu ugwo, kamakwa site na onu ogugu na-ariwanye elu nke ndi na-ebubata azumahia. Nke a na-egosi mkpa o di n'ikwalite azumaahia, mana o naghị eme ka ikewaputa oru ulo oru ahụ, okachasi ma o buru na anyi n-achọ ija mma kama iso mpi na oru di.

Ijiko Uwa Onu Na Mmetuta Ya Na Nkwalite Azumaahia

Gburugburu ebe anyi na-akwalite azumahia mba uwa na-eto ngwa ngwa. Dika omumaatu mmepe ngwa ngwa na iyi intaneti emela ka o bughị naani inweta ozi di mfe, kamakwa n'uzo e si eme ahia. Azumahia eletroniki abughị ihe ga-eme n'odinihu di anya. Site na ntusara ahụ nke ulo ha, ndi na-azu ahia nwere ike ibubata ngwaahia na oru site n'akuku o bu nke uwa wee kwuo ha ugwo site na kaadi kredit. Maka ulo oru mbupu, o nweghi ike ibu azumahia di ka o na-adi. Maka ndi na-eweta oru nkwado ahia, n'agbanyeghi otu ahụ. N'ikpeazu, n'agbanyeghi okwu ndi a kpotururu aha, nyocha na-egosi na ngalaba oru aghowo ihe di mkpa, n'ihe gbasara onuogugu na mmefu kwa afo.

Nchedo na ahia mba uwa. Ekerela mmadu ibiko onu nke gunyere ikere ihe. Nke a putara mgbe niile ikoro onye ozo ihe i nwere. Site na oganihu nke mmadu na mmepeanya, a ghaghị ime nkesa a maka onuahia, nke bu mgbanwe. Ngbanwe nke ngwaahia na oru di n'ime mpaghara mpaghara bu azumahia ulo ebe mgbanwe gafere okèala mba bu ahia mba uwa. Ya mere ahia mba uwa bu ngbanwe nke ngwa ahia na oru n'etiti mba di iche iche nke uwa. Adelita (2004:5) kwara ya di ka oru niile metutara azumahia n'etiti ndi ahia, nkewa ya nwere ike ibu mbubata na mbupu na-ahụ anya ma o bu mbubata na mbupu na-adighi ahụ anya.

Ọdịiche Dị N'etiti Azụmaahịa Mba Nile Na Nke Ime

Isi ihe dị iche n'etiti ahia mba ụwa na azụmaahịa ụlọ ọrụ ihe ndị a:

A na-eji ego ego eme ahia ụlọ ebe mba ụwa na-agụnye iji ego dị iche iche. ii Azụmahịa ụlọ bụ naanị n'otu mpaghara ebe azụmaahịa mba ụwa na-ebelatampaghara mpaghara dị iche iche lii ihe na-emepụta bụ mobile na ahia ụlọ karia ahia mba ụwa. iv enwere ndịiche na iwu, omenala, omume na ọtụtụ mgbe asusu n'etiti mba ndị na-azụ ahia (Chikeleze 2004:45).

Echiche Nke Ahia Mba Ụwa.

Echiche Nke Azụmaahịa Mba Ụwa Ọrụ:

A Enwere asompi zuru oke nke putara na ọ nweghị onye ma ọ bụ ụlọ ọrụ ma ọ bụ otu ndị mmadụ ma ọ bụ ụlọ ọrụ nwere ike imetụta ọrụ nke ahia ahụ. B E nwere ịdị adị nke ego dị iche iche. C Ihe ndị na-emepụta ihe bụ mkpanaka na mba ọ bụla. D Enweghị ihe mgbochi azụmaahịa n'etiti mba ndị na-azụ ahia.

Nchedo na ahia mba ụwa. Enwere ụzọ dị iche iche maka nchebe ahia n'ụwa. Otu n'ime ha bụ ihe mgbochi tarifu na enweghị tarifu. Stanlake na Grant (1999: 113) kwuru na tarifu bụ ihe mgbochi kacha ama ama maka izu ahia. Ebumnuche nke etinyere tarifu ọrụ: ikwalite ego ha ga enweta, na-akụda mbubata na igba ume mbupu. Tarifu nwere ike ịbụ advolarem ma ọ bụ kpomkwem. Tarifu Advolarem bụ ụdị tarifu dabere na pasentị nke uru ego nke ngwaahịa ebubata ebe tarifu a kapiri ọnu dabere na ngalaba nke ngwa ahia ebubata.

Stanlake Na Grant (1999:132) Chọputara Ihe Mgbochi Na-Abụghị Tarifu Nke Nchebe Ahia Ọrụ:

1. **Oke:** Ndị a bụ oke goọmentị nyere n'oke ngwa ahia enwere ike ibubata na obodo. Ọ naghị etinye aka na ego goọmentị na-enweta.
2. **Mkpokọta Mmachi:** Goọmentị nwere ike machibido mbubata ụfọdụ ngwaahịa ma ọ bụ ibubata ngwa ahia site na mba ụfọdụ nke ụwa.
3. **Njikwa Mgbanwe:** N'ihe gbasara mgbanwe, ndị ọrụ ego na-achikwa site na ọnuọgụ ego nke mba ọzọ ha na-enye ndị na-ebubata mbubata. Atumatu nkwenye ego mbubata: mba ụfọdụ na-enyocha ọrụ ndị na-ebubata mbubata site n'iji ndị na-ebubata ka ha tinye ego ụfọdụ tupu ha enye iwu maka mbubata. Isi ihe dị na nke a bụ iji belata ọndụ ego nke ndị na-ebubata ya ma gbochie ikike mbubata.
4. **Usoro Ụkpụrụ Ngwaahịa:** goọmentị nwere ike ịlele ọrụ ndị na-ebubata mbubata site n'itinye iwu na ọkọlọtọ ngwaahịa a ga-ebubata wee na-achikwa mbubata.
5. **Usoro Kọstom Gbagwojuru Anya:** N'ebe a, goọmentị na-achikwa mbubata site n'ime ka ndị na-ebubata mbubata gaa na usoro kọstom dị mgbagwoju anya. Na Naijiria ndị a ọrụ akwukwo ọnuahịa pro forma, Form 'M' Asambodo Mmalite: Standard and Quality etc. Stanlake and Grant (1999) na-achọputakwa na mgbasaa ozi dika ụzọ na-aputachaghị ihè nke nchebe ahia.
6. **Enyemaka:** Goọmentị nwere ike iji enyemaka na-ebelata ọnu ahia ngwaahịa na ọrụ ndị a na-emepụta na mpaghara wee mee ka ọ mara ndị na-azụ ahia si otú a na-akụda ha n'ikwado ndị na-ebubata ozugbo wee na-akụda ibubata ha. Mgbasaa ozi: Goọmentị na-amachikari azụmaahịa site na

mkpọsa emere megide ngwa ahia ndi ọchichi di mkpa na-ebubata, nke na-emetuta ihe ha chorọ. Na Naijiria bu ndi National Food and Drug Administration and Control (NAFDAC) na Standard Organisation of Nigeria (SAN) na-eme mkpọsa di otu ahu.

- 7. Arumuka Maka Mmachi:** Di ka e kwuru na mbu, ahia, karisa azumahia mba uwa na-atu anya ka o na-aga n'enweghi nsogbu n'etiti mba. Otu o di, na omume, nke a adighi otu ahu ka mba na-etinye otutu ihe mgbochi na mmekorita azumahia ha na mba ndi ozọ. Ihe kpatara ya, eweputara maka mmachi ndi a gunyere ihe ndi a: Mmeputa na-abawanye na oru: Mba na-amachibido ahia mba uwa iji gbaa ndi na-emeputa obodo ha ume nke na-enyere aka n'ibawanye mmeputa ha wee na-ebuli ogbo oru.

B The Mercantilist Theory of International Trade gbadoro ukwu na nrigbu nke steeti ndi na-esighi ike n'uzo aku na uba na-ewebata ihe mgbochi iji chebe aku na uba ha na iweghachi nguzozi nke ikwu ugwo ha.

Azumahia megide Nchedo: Isi Okwu na Azumahia Mba Nile

Azumahia mba uwa na-ekerekari okè di mkpa n'agbanyeghi na o dighi mkpa ibu okè na ahumahu nke mba ndi na-emepe emepe. N'Africa dum, Eshia, Middle East na Latin America, mbupu ngwaahia bu omenala maka oke oke nke ngwaahia mba o bula. N'obodo ufodu, ihe ruru 25% ma o bu kariya nke GNP ego na-enweta site na ire oru ugbo na ngwaahia ndi ozọ bu isi ma o bu ngwa ahia dika owu, shuga, mmanu nkwi, bauxite na ola kopa. Na mba ndi puru iche na-emeputa mmanu na Qwara Peshia na ndi ozọ - ebe, ngwaahia mmanu a nuchara anucha na nke a nuchara anucha nye mba niile n'owa maka ihe kariya 70% nke ego mba ha. Azumahia efu bu amuma nke azumaahia mba ofesi, na-enweghi tarifu ma o bu enyemaka na mbubata ma o bu mbupu yana mgbochi azumaahia ndi ozọ. Azumahia efu na-egosi na usoro a na-emetuta n'agbanyeghi na ha nwere ike buru ndi ewepu. Dika omumaatu ngwaahia ma o bu akurungwa oru ugbo. Otu o di, a na-ewelitekari arumuka n'usoro iwu nke n'ikwado ulo oru ime obodo site na itinye usoro tarifu chorọ. Akwukwo a enyochala uru nke izu ahia n'efu yana arumuka maka na megidere nchebe ma kwuputa na uru onu ahia na usoro iwu ndi ozọ kwesiri itinye n'oru iji tie aka n'ichebe ulo oru umuaka.

Oru Nke Ahia Mba Ofesi Na Mmepu Aku Na Uba

Oru nke ahia mba ofesi na mmepu aku na uba di ukwu. Ndi okachamara n'ihe banyere aku na uba oge gboo kwadoro mmepu azumahia mba uwa nke ukwu nke na ha na-ewere ya di ka injin na-eto eto. Echiche di iche na-ekwu na azumahia mba ofesi n'akuko ihe mere eme ebutela ahaghi nhata n'owa niile ebe mba ndi bara ogaranya ji baa ogaranya n'ihia mba ndi dara ogbenye. Ya mere a na-ekwu na o burugodi na mba ndi na-emepe emepe (LDCS) chorọ ichu uru sitere na okachamara mba uwa, ha nwere ike nweta oganihu di elu site n'igbaso atumatu nke nnochi mbubata. Ugbo a, anyi ga-atule izu ahia mba uwa na-enyere aka mmepu aku na uba yana echiche di iche maka etu o siri gbochie mmepu nke mba ndi mepere emepe (LDCS) (Chike & Obi 2008:43).

Mkpa Nke Ahia Mba Ofesi

Azumahia mba ofesi nwere nnukwu mkpa maka LDCS. N'ezie, o na-enye ochicho izulite ihe omuma na ahumahu nke na-eme ka mmepu nwee ike na uzo isi mezuo ya. Harbeler Opines, "Nkwubi okwu m n'ozuzu bu na azumahia mba uwa enyela nnukwu aka na mmepu nke mba ndi na-emepe emepe na nari afo

nke 19 na nke 20 na enwere ike ịtụ anya na ha ga-enye nnukwu onyinye n'odiniihu na nnukwu ahia efu na obere, mmezi na mgbagha bu usoro kachasi mma site n'echiche nke mmepe akụ na ụba" kpomkwem uru. Mgbe mba puru iche n'icheputa ngwa ahia ole na ole n'ihia azumahia mba ụwa na nkewa nke oru, o na-ebupu ngwa ahia ndi a, nke o na-aruputa di onu ala karia maka ihe ndi ozu nwere ike imeputa na onu ala. O na-enweta site na ahia ma na-abawanye na ego mba nke na-ebuli okwa mmeputa na mmuba nke akụ na ụba. Ya mere, okwa di elu nke mmeputa site na izu ahia na-agbaji gburugburu ida ogbenye di iche iche ma na-akwalite mmepe akụ na ụba. Otutu mgbe, LDC na-egbochi obere ahia ulo ya nke na-anaghi anabata oke nruputa zuru oke. Nke a na-ebute obere mkpali itinye ego. Onu ahia ahia ahia dikwa ntakiri n'ihia na obere ego onye o bua na-enweta na ike izuru ihe. Azumahia efu nke mba ụwa na-agbasawanye ahia ma na-abawanye mkpali itinye ego na nchekwa ego site na oke akurungwa nke oma. Myint, (2015:14) etinyela echiche Smith "vent for surplus" theory na LDCS maka itu mmetuta nke uru sitere na azumaahia mba ụwa. Mmalite nke ahia mba ofesi na-emepe ohere nke "nkwusi mputa" (ma o bu ihe nwere ike inweta) na LDCS bu isi na-emeputa. Ebe o bu na a naghị eji ala na oru aru oru n'oru n'ime mpaghara iri nri odinala na mba di otu ahia, mmeghe ya na ahia mba ofesi na-enye ohere buru ibu iji meputa ngwaahia ndi bu isi maka mbupu. O nwere ike imeputa njuputa nke ngwaahia ndi bu isi maka mgbanwe maka mbubata ngwaahia emeputara nke o na-enweghi ike imeputa n'onwe ya; ya mere o na-erite uru na ahia mba ụwa. Enwere ike igosiputa ma o bu kowaa ihe omume maka tiori njuputa na LDC:

Enwere ike ibupu ; Site na nkowa nke di n'elu, tupu izu ahia na akurungwa a na-ejighi n'aka, mba ahia na-emeputa ma na-eri OX1 nke ngwaahia ndi bu isi na XIE nke ngwaahia emeputara na isi E n'ime mmeputa ohere nke AB. N'ihia mmeghe nke V ahia mba ofesi, ebe mmeputa na-agbanwe site na E ruo D na mmeputa ohere nke AB. Ka o di ugbo a, ojiji nke na-ejibughi ala na oru na-enyere obodo aka ibawanye mmeputa nke mbupu mbupu site na OXI gaa OX2 n'achupughi mmeputa ngwaahia na oru ndi ozu. Nyere usoro ahia ahiri mba ofesi PP: mgbanwe obodo ED= (XIX2) karia nke mbu mbupu megide EC Larger Merufactured importable.

Nke mbu, izu ahia na-enyere aka igbanwe ngwa ahia ulo nke nwere obere uto maka ngwaahia mba ozu nwere nnukwu uto. A na-agbanwe ngwa ahia di mkpa nke mba ndi na-emepebeghi emepe maka igwe, ngwa ahia, ngwa ngwa na ngwaahia emechachara nke a chorọ maka mmepe akụ na ụba site na ibubata ha site na mba ndi mepere emepe na iguzobe oke mmekorita oha na eze na akụ na ụba na oru na-aruputa kpomkwem. Ya mere mbupu mbupu buru ibu na-abawanye ụba nke mbubata akurungwa nke enwere ike itinye ego na-etinyeghi nguzozi nke ikwu ugwo na oke nnwere onwe na-eme ka o di mfe ihazi atumatu itinye ego n'ulo maka mmepe.

Nke abuo, ahia mba ofesi nwere "mmeputa nkuzi". Mba ndi na-emepebeghi emepe enweghi nka di oke egwu, bu nke na-egbochi mmepe karia ukọ akurungwa. Azumahia mba ofesi na-achọ imeri adighi ike a. N'okwu nke Haberler, o bu uzu na ugbo ala maka mgbasa ozi nke nka na uzu, nnyefe nke echiche, maka mbubata mara otu nka, ikike nchikwa na izu ahia. Mbubata

echiche, nka na ịma ka ọ bụ nnukwu ihe mkpali maka ọganihu teknụzụ na mba ndị na-emepebeghi emepe. Ọ na-enye ha ohere ịmụta site na ihe ịga nke ọma na ọdịda nke mba ndị di elu site n'ikwado ahoro agbazinye nke echiche, nkà na knowhow si mba mepere emepe na n'ikwenye ha di ka ha ihe endowments, ọbuna ngwa ngwa mmepe nke USA, Japan Soviet Union a bụ n'ihia na-educative mmetuta nke mba ozo azumahia.

Nke ato, ahia mba ofesi na-enye ntala maka mbubata isi obodo mba ofesi na LDCS. Ọ buru na enweghi azumahia mba ofesi, isi obodo mba ofesi agaghi esi na ndi ọgaranya na-asoba na mba ndi dara ogbenye. Onu ego nke isi obodo mba ozo na-adabere n'etiti ihe ndi ozo, na olu ahia. Ka onu ogugu ahia buru ibu, nke ka ukwu ga-adi mfe nke obodo nwere ike ikwughachi omuru nwa na isi. Otú ọ di, ọ di mfe inweta isi ego mba ozo maka ulo oru na-ebupu mbupu kariya maka ngbanwe mbubata, ulo oru oha na eze na ulo oru mmeputa ihe bara uru maka ikwalite mmepe ngwa ngwa kariya nani ikwalite mbupu. Isi obodo mba ozo-ọ bughị naani na-enyere aka n'ibawanye oru, mmeputa na ego mana ọ na-eme ka nguzozi nke ikwu ugwo na nrugide iri elu. Ozokwa, ọ na-enye igwe, akurungwa, ima uzo, nka, echiche na izu oru nwa afo.

N'ikpeazu, ọ di mkpa imara na ahia mba ofesi na-erite uru LDCS na-aputaghi ihè site n'ikwalite asompi ahuike yana ilele monopolies na-adighi aru oru. Asompi asompi ahuike di mkpa maka mmepe nke mpaghara mbupu nke aku na uba di otu ahui yana maka ilele monopolies na-adighi aru oru nke a na-emekari n'ihia nchebe ulo oru umuaka. Na mgbakwunye na uru kwu oto nke sitere na oke akurungwa nke oma yana oru mmeputa enyere, ọ na-enye aka n'uzo ano di ka egosiri n'elu, site n'igbanwe oru mmeputa di ugbu a na ikwaga ha elu na apu.

Udi Oru Azumahia Di N'etiti Nigeria Na Ghana

Enwere ike ichota mmekorita di n'etiti Nigeria na Ghana na oge ochichi. Nigeria Ghana Relation gbanyere mkporogwu n'akuko ihe mere eme ha dika ndi otu ochichi Briten na-achi. Edekokwara na mba abuo a nwere mmasi dika n'oge nnwere onwe nke Ghana na March 1957 nwere asusu goomentu ketara eketa, nchikwa iwu nkiti na usoro agumakwukwo. mana n'uzo di mwute, mba abuo ahui kere okè di ukwu na nguzobe ECOWAS na onye kwesiri ibu oru ihu na ọ na-arụ oru ya, bụ isi obodo na-emebi ukpuru mbanye ahia dika e debere na ECOWAS Trade Liberalization Scheme(ETLS). Mba abuo a enweela nsogbu aku na uba yiri nke ahui nke ida ogbenye na nhusianya ihu. Naijiria na Ghana etinyela nnukwu ego nke obodo ha n'ihu na ECOWAS na-aru oru mana ọ di nwute na ọ ka bu ihe omimi ebe mba abuo ahui na-agbakwa mbu megide odida nke usoro ECOWAS di iche iche karisia ECOWAS Trade Liberalization Scheme. Atumatu nnwere onwe azumaahia na aru oru ya malitere na 1990 ka emebeghi nke oma. N'agbanyeghi na mba abuo ahui ghotara isiokwu 35 nke Nkwekorita Revised na nkwekorita, ndi ochichi Nigeria machibidoro ngwaahia ufo du karisia, ndi si Ghana.

Nchoputa Nchoputa

Nchoputa nyocha bu mbiputa na-acha anunu anunu nke na-akowaputa ka a ga-esi chikota na nyochaa data metutara nsogbu enyere. Ali (2006) kowaputara nhazi nchocha di ka atumatu nhazi na nke sayensi, mbiputa na-acha anunu anunu ma ọ bu map okporo uzo maka nyocha, na-akowaputa usoro na atumatu na-eduzi

nyocha. A ga-eji usoro nyocha ahụ mee ihe n'omumụ ihe nchọcha a. A na-ewere usoro a dị ka ihe kwesiri ekwesiri n'ihu na o nyeere onye nyocha aka ikowa, nyochaa na nyochaa ndekọ yana ikowa mgbanwe di iche iche di na omumụ ihe ahụ.

Ụzọ Nyocha Data

A ga-ahazi ma nyochaa aziza ndi sitere na nyocha ahụ site na iji ngwa nkowa nkowa di mfe. A ga-eji pasenti na ugboro ole nyochaa onuogu onuogugu nke ndi na-aza ajuju, zaa ajuju nyocha ma nwalee echiche ndi di na okwa 0.5 di mkpa.

RESULT AND DISCUSSION

Ule nke Hypothesis

Nyocha Data

Tebul 1. Ihe Gbasara Mmekorita Mmadu Na Ibe Ya Njirimara Nke Ndi Zara Ajuju

Mgbanwe	Ugboro ugboro (n=50)	Pasent (100%)
Nkesa afọ		
20-25	2	4.7
26-30	6	12.2
31-35	12	23
36-40	10	20
41 na karja	20	40.1
Mkpokota	50	100

Isi Mmalite: (Nyocha Ala, 2021)

E gosiputara njirimara mmekorita oha na eze nke ndi na-aza ajuju na Tebul 4.1 di n'elu. Site na nsonaazu ya, n'ime ndi 50 zara ajuju maka nyocha ahụ, 2 (4.7%) no n'agbata afọ 20-25, 6 (12.12%) no n'afọ 26-30, 12 (23%) no n'afọ 31-35, 10 (20%) no na nso 36-40 na 41% karja na 10% karja. ndi zara ajuju ahụ torola agadi karja.

Tebul 2.

okike	Ugboro ugboro (n=50)	Pasent (100%)
Nwoke	28	55.6
Nwanyị	22	44.4
Mkpokota	50	100

Isi mmalite: (Nyocha mpaghara, 2021)

Tebul 3. Otutu N'ime Ndi Zara Ajuju 28 (55.6%) Bu Umụ Nwoke, Yana 22 (44.4%) Bu Umụ Nwanyị.

Ntozu agumakwukwo	Ugboro ugboro (n=50)	Pasent (100%)
WAEC/NECO	3	5
OND	16	34.5
HND/BSC	28	55.5
MSC/Ph.D	3	5
Mkpokota	50	100

Isi mmalite: (Nyocha Ala, 2021)

Tebul 4. Site na nchoputa a, 28 (55.5%) nwere HND/BSc, 17 (34.55%) nwere OND, 3 (5%) na WAEC/NECO na MSc/ Ph.D. n'otu n'otu.

Onodu Alim di na nwunye	Ugboro ugboro (n=50)	Pasent (100%)
Naani otu	5	9.5
Luru di na nwunye	40	80
Alukwaghim	2	4.5
Nwanyi di ya nwuru / di ya nwuru	3	6
Mkpokota	50	100

Isi mmalite: (Nyocha Ala, 2021)

N'ikpeazu, otutu ndi zara ajuju 40 (80%) luru di na nwunye 5 (9.55%) na-alubeghi di 2 (4.5%) gbara alukwaghim na 3 (6%) bu ndi di ha nwuru.

Ajuju nyocha

Ajuju Nchocha nke Mbu: Mmekorita azumahia Naijiria na Ghana o di n'etiti obodo abuo a?

Tebul 5. Udi mmekorita azumahia n'etiti Nigeria na Ghana

Na-agbanwe agbanwe	Ee F(%)	Mba F(%)
A na-ekwukari na oru azumahia n'etiti Nigeria na Ghana bu ogbaghara?	11 (22%)	39 (78%)
Otu oge, Nigeria na Ghana Azumahia na-emekari site na nghotariota onu?	37 (74.1%)	13 (25.9%)
Naijiria na Ghana rukoro oru onu maka iru oru ECOWAS mana amaara na ha bu ndi na-emebi iwu azumahia niile nke ECOWAS?	3 (5.2%)	47 (94.8%)

Isi Mmalite: (Nyocha Ubi 2021)

Site na tebul 4.2, nsonaazu na odidi mmekorita azumahia n'etiti Nigeria na Ghana na-egosi na otutu ndi zara ajuju chere na oru azumahia n'etiti Nigeria na Ghana anaghi ejikari esemokwu (78%) na Nigeria na Ghana na-ebutekari oru azumahia site na nghota (74.1%) nakwa na Nigeria na Ghana abughi nnukwu ndi mebiri nkwekorita azumahia ECOWAS niile (94.8%).

Ajuju Nchocha nke Abuo: Mmekorita azumahia di n'etiti Nigeria na Ghana o mere ka mmepe aku na uba Nigeria dikwuo elu?

Tebul 6. Mmetuta mmekorita azumahia nke Nigeria na Ghana na mmepe aku na uba

Na-agbanwe agbanwe	Ee F(%)	Mba F(%)
Mmejuputa atumatu ahia ahia ECOWAS nke oma ga-eme ka oru ahia di n'etiti Naijiria na Ghana mee ngwa ngwa?	36 (71.1%)	14 (28.9%)
Iguzobe tarifu nkiti nke ECOWAS ga-eme ka mmekorita azumahia di n'etiti Nigeria na Ghana kwalite?	40 (71.1%)	14 (28.9%)
Mwepu akwukwo ndenye ego na-enweghi isi na oke ala di iche iche nke na-ebute igbu oge na mbughari ngwa ahia na ndi mmadu na-abawanye mmekorita azumahia n'etiti mba?	42 (83%)	9 (17%)
Mbupu di iche iche n'etiti mba ndi na-azu ahia ga-eme ka oru azumahia dikwuo ngwa ma kwalite oganihu aku na uba n'etiti mba ndi na-azu ahia	41 (81.3%)	10 (19.7%)
Mwepu akwukwo ikike ECOWAS na ntinye akwukwo ga-aga ngwa ngwa mmepe n'etiti Nigeria na Ghana?	34 (68.55%)	16 (31.5%)
Iwebata fom mbata na opupu ga-eme ka mmekorita azumahia di n'etiti Nigeria na Ghana kwalite?	36 (72%)	14 (28%)
Nkwenye nke otu ego nkiti ga-akwalite oru azumahia n'etiti Nigeria na Ghana?	26 (50.7%)	24 (49.3%)
Imalite nlele ndi njem ECOWAS ga-akwalite oru azumahia n'etiti Nigeria na Ghana?	27 (54.1%)	23 (45.9%)
Nkwekorita nke usoro njem ga-ebelata nchekasi ma meputa ohere na ahia mpaghara site na ikwalite oru aku na uba n'etiti ndi mmeko ahia?	38 (76.3%)	12 (23.7%)
Usoro nchekwa di mma nke ndi otu ECOWAS na-eme iji leba anya n'ibawanye ngwa ogu nke obere na obere ngwa agha yana ikpochapu ohi, iyi oha egwu na mbubata n'ime mpaghara azumaahia ga-akwalite azumahia n'etiti ndi na-azu ahia.	43 (86.1%)	7 (13.9%)

Isi mmalite: (onuogu ego ntinye ego nke Federal Trade, 2021

Site na tebul .3, nsonaazu na mmetuta nke mmekorita azumahia nke Nigeria na Ghana na mmepe aku na uba, na-egosi na 71.1% nke ndi zara ajuju kwetara na mmejuputa iwu azumahia nke ECOWAS nke oma ga-eme ka oru azumahia di n'etiti Nigeria na Ghana dikwuo elu. Ozokwa 83% nke ndi zaghachirinw kwetara na iwepu akwukwo ndenye ego na-enweghi isi n'oke di iche iche nke na-akpata igbu oge na mbughari ngwa ahia na ndi mmadu ga-eme ka mmekorita azumahia di n'etiti mba dikwuo elu. Otú o di, mgbe a biara n'okwu gbasara inakwere otu ego nkiti iji kwalite azumahia n'ime mpaghara ECOWAS, nani 50.75 kwetara ebe 49.3% ndi ozo ekwenyeghi. Ozokwa, a huru nzaghachi ndi yiri nke ahụ maka mmalite nke ndi njem ECOWAS na-enyocha ego iji kwalite oru azumahia n'etiti Nigeria na Ghana na 54.1% kwuru ee ebe 45.9% kwuru mba. N'ikpeazu, ihe ka otutu n'ime ndi zara ajuju 43(86.1%) kwetara na usoro nchekwa di ire nke ndi otu ECOWAS kwadoro iji lelee mgbasawanye nke ngwa agha obere na obere ngwa agha yana ikpochapu piracy, iyi oha egwu na ngwa agha di mfe yana ikpochapu piracy, iyi oha egwu na mbubata n'ime mpaghara ahia ga-akwalite oru azumahia n'etiti ndi ahia.

Ule nke Hypotheses

Echiche nke otu

HO: Ụdị mmekọrịta azụmahia dị n'etiti Nigeria na Ghana adịghị mma.

Tebul 7. A na-eji tebul .2 mee ihe maka mgbakọ.

Na-agbanwe agbanwe	Ugboro ugboro	Pasent
A na-ekwukarị na ọrụ azụmahia dị n'etiti Nigeria na Ghana na ọ bụ esemokwu	11	22
Ọtụtụ oge, Nigeria na Ghana na-emekarị ihe omume azụmahia site na nghotariita ọrụ?	37	74.1
Naijiria na Ghana rụkọrọ ọrụ ọrụ maka ọrụ ECOWAS mana amaara na ha bụ ndị na-emebi iwu niile ECOWAS.	3	5.2
Mkpokota	50	100

Isiokwu 4.6. Chi Square Computation

Azịza ya	F0	Fe	F0-Fe	(F0-Fe) ²	<u>(F0-Fe)²</u> Fe
A na-ekwukarị na ọrụ azụmahia n'etiti Nigeria na Ghana bụ ihe e ji mara esemokwu	11	16.5	-5.5	30.25	1.83
Ọtụtụ oge, Nigeria na Ghana na-emekarị ihe omume azụmahia site na nghotariita ọrụ?	37	16.5	20.5	420.25	25.46
Naijiria na Ghana rụkọrọ ọrụ ọrụ maka ịrụ ọrụ nke ECOWAS mana amaara na ha bụ ndị na-emebi emebi nkwekọrịta azụmahia ECOWAS niile.	3	16.5	-13.5	182.25	11.05
Mkpokota		50			X ² =38.35

Uru agbakọbara Chi-Square (X²) -711.76

Na ọkwa 0.05 nke mkpa

Ogo nke nnwere onwe df=(r-1) (c-1)

Ebe ọrụ ọrụ nke ahiri na ahiri na c bụ ọrụ ọrụ nke ogidi

(df)= (3-1) =4

Site na tebul square chi: uru di mkpa =9.488

Chi-square=38.35

Ntule nsonaazụ na nkọwa

Site na tebul di n'elu (X²) gbakoro ọrụ ahia 38.5>onuahia di mkpa 9.488, ya mere a na-ajụ echiche efu (Ho) ebe a na-anabata echiche ozo (H1) nke na-ekwu na mmekọrịta azụmahia di n'etiti Nigeria na Ghana emeghi ngwa ngwa mmepe akụ na ụba Nigeria.s

Nchoputa

Ihe Ndị A Bụ Ihe Nchoputa Sitere Na Nyocha Ahụ.

1. Ọtụtụ n'ime ndi zara (40.1%) bu 41 afọ na kariya bu nwoke (55.6%) nwere HND/BSC (55.5%) ma luro di (80%).
2. Ọtụtụ n'ime ndi zara ajuru ahụ kwenyere na ọrụ azụmahia n'etiti Nigeria na Ghana anaghi ejikari esemokwu (78%) na Nigeria na Ghana Azumahia na-ebutekari site na nghota (74.1%) nakwa na Nigeria na Ghana abughi nnukwu ndi na-emebi nkwekọrịta ECOWAS TRADE (94.8%).

Nkọwapụta

Ụfọdụ n'ime ihe ịma aka ndị a chọputara na mmekọrịta azụmahịa dị n'etiti Nigeria na Ghana bụ iwu ịkpa ókè agburu dị elu, usoro ndebanye aha ogologo oge, okwu njem, amụma mkparị na esemokwu. Naijiria na Ghana bụ ndị ji aka na-ebute ụzọ na nguzobe ECOWAS ma burukwa ndị na-ahụ maka ọrụ ya so na ndị na-emebi iwu ECOWAS dị iche iche gụnyere ECOWAS Trade liberalization Scheme (ETLS). Dịka mba abụọ kachasi ukwu na mpaghara mpaghara, Nigeria na Ghana ga-eduzi mbo mpaghara, kontinent na otutu mba iji mee ka azumahia ECOWAS di ngwa ngwa n'ime na n'etiti Africa.

CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS

Nkwubiokwu Na Ndumodu

Nchikota Omumu

Emere nchọcha a ka ị nweta mmekọrịta azụmahịa nke Naijiria na Ghana na ihe ọputara na Economy Naijiria. Iji malite nchọcha a, e si nweta ebumnobi omumu ihe abụọ a kapiri onu nke e si na ya cheputa echiche efu abụọ wee tinye maka omumu ihe ahụ. Emere nyocha akwukwo site na iji mgbanwe di iche iche nke ebumnuche nyocha. Emezuru ebumnuche a site n'iji ọrụ nyocha ngafe, akwukwo ogugu na akwukwo akuko agumakwukwo. Edebere data anakotara site na ndi na-aza ajuju na nyocha onu ogugu site na iji usoro mgbakọ na mwepu Chi-square. A tulere nchoputa a niile maka nkwekọrịta ma ọ bụ enweghi nkwekọrịta na nchoputa nke ndi nchoputa gara aga.

Mmechi

1. Udi mmekọrịta azumahia di n'etiti Nigeria na Ghana adighi mma.
2. Mmekọrịta azumahia di n'etiti Naijiria emeghi ka mmepe akụ na uba Nigeria di ngwa ngwa.

Nkwanye

Site na nchoputa nke ọrụ nyocha a, anyi na-akwado di ka ndi a:

- a. Enwere mmekọrịta azumahia siri ike n'etiti Nigeria na Ghana kemgbe otutu afọ nke na-eme ka azumahia ha di mma. Uru mbupu ha na mbubata ha ebilila nke ukwu wee burukwa nke oma n'uzo ezi uche di na ya. Ihe akaebe na-egosi na ihe foro nke nta ka o buru n'ahia Nigeria o bula, ngwa ahia Ghana na-ejuputa.
- b. Gọmentị Naijiria kwesiri iguzobe otu na-ahụ maka ihazi ọrụ azumaahia nke ndi Ghana na Naijiria. Ghana foro nke nta ka o buru ebe niile na mba ahụ mana ozi gbasara ọrụ azumaahia ya kewasiri. Ekwesiri iwulite ogwe aka nka na oche ya na ọrụ nyocha na nyocha nkwekọrịta, nkwekọrịta, ncheta na akwukwo ikike ma o bu isiokwu o bula ozọ di n'etiti Nigeria na Ghana. Ebumnuche bu isi nke otu a choro bu ikowaputa uru na onu ahia ọrụ ntinye aka nke Nigeria Ghana.

REFERENCES

- Akuko ECOWAS Commission (2014). Nzuko mmalite nke ndi ọrụ onyeisiala na mmemme nkwardo ego ECOWAS.
- Crane P. & Anawi, G. (1997). Kwatu ma doputa ihe nke mbata mba uwa. Nkwuputa obodo: Maka Ghana, akwukwo ọrụ Eurostat E.
- Dayo, A. (2011) Okwu ndi bu isi na mmekọrịta azumahia

- Efe S. (2014) Ighota ihe mkpali mbughari na West Africa. Ihe gbasara ndi Naijiria na Ghana.
- Eni H.(2013) Usoro mbughari oru mba uwa na West Africa.
- Femi T. (2010) ndoro ndoro ochichi nke West Africa Akra